

Nr 357.

Av herr **Lindhagen**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 18 juni 1925 (nr 219), angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom.*

Propositionen nr 191 med förslag till vissa ändringar i lagen om förbud i vissa fall för bolag och ekonomiska föreningar att förvärva fast egendom har utsträckt förbudet till att omfatta jämväl stiftelser och ideella föreningar. Denna komplettering är liksom bulvanlagen framtvingat av vissa norrländska skogsbolags ledares benägenhet att söka kringgå de sociala jordlagarna och icke minst både förbudslagen och dess komplement, bulvanlagen.

*Förbuds-
lagen.*

Propositionen har — förtjänstfullt, enligt min uppfattning — sökt tillstoppa luckorna i förbudslagen för vidare undermineringar, såvitt på juridiska personer ankommer. Endast ofarliga undantag från förenämnda utvidgning av lagen ha medgivits. Det måste emellertid vara önskligt om ytterligare undantag kunde formuleras, som ej äventyrade utvägar för allvarliga överträdelser av lagarnas anda och mening. Ätminstone böra andra lagutskottet och riksdagen liksom regeringen ytterligare överväga denna angelägenhet. Det är nämligen av vikt att icke allmänheten åsamkas kostnader och besvär i onödan för sina lojala förvärv.

Därför har i gällande förbudslag undantagits ideella föreningar. Endast genom ett misstag insmög sig vid en lagändring 1911 ett bortfallande av detta undantag, som återupptogs 1925. Att nu igen utesluta det, tyvärr med avsikt, är icke särdeles angenämt. Jag vill, som sagt, därmed icke hava underkänt propositionens motivering. Men det bör kunna ifrågasättas, huruvida icke ett förbud för stiftelser kan tills vidare vara en allvarlig varning nog för åtskilliga norrländska industrimän. Försöken att med hjälp av de juridiska personernas själlöshet avliva författningarnas själsliga innehåll kanske kunde en gång upphöra. Eller med andra ord, skall man våga tro, att övervägande sannolikheter därför föreligga? Skulle en sådan förhoppning och även etiketten ideell förening missbrukas, först då skulle författningen komma med en andra och sista varning.

För stiftelserna, som nödvändiggjort propositionen, har i förslaget gjorts vissa undantag. Fråga kan vara om de dock icke skulle kunna utvidgas åtminstone med det i den s. k. promemorian förordade ytterligare undantaget.

Vad däremot angår lagrådets tillägg till 4 §, vilket i vissa mån beaktats i propositionen, synes mig detsamma bringa oklarhet och ej vara av påtagliga förhållanden föranlett. Det synes dessutom med den nu föreslagna formuleringen kunna bli äventyrligt. Det betonar nämligen, att såsom särskilda omständigheter, som skulle kunna medgiva bifall till förvärvet, skall även anses, att den ideella föreningen eller stiftelsen »främjar ett allmännyttigt ändamål samt att förvärvet äger avsevärd betydelse för föreningens eller stiftelsens verksamhet». Det visar sig att de ifrågavarande bulvanstiftelserna i stiftelsebrevens givas allmännyttiga ändamål på samma gång de därmed även tjäna de enskilda intressen, för vilka den självägande bondestammen skall få förminskas och förvandlas till en beroende arrendatorsklass på ett bestående sätt. Tillägget synes mig därför böra utgå eller åtminstone erhålla tillägg om, att till sådana särskilda omständigheter ej få räknas förvärv av jordbruk, varigenom den självägande jordbruksbefolkningen minskas.

Bulvanlagen och Svea hovrätts utslag den 21 mars 1932.

I detta sammanhang nödgas jag tyvärr beröra en annan angelägenhet som därmed äger sammanhang. De enskilda personernas fastighetsförvärv stå fortfarande kvar obeskuret och då jordkommissionens förslag om dessa förvärvs införlivande med förbudslagen såsom ett naturligt komplement till regleringen av juridiska personers jordförvärv genom koncession icke framlagts av någon regering, så komma nya komplikationer att yppa sig.

Såsom ett surrogat till koncessionslagen föreslogs och antogs år 1925 den s. k. bulvanlagen. Dess lockelse till överträdelse har emellertid föranlett det nu framlagda regeringsförslaget. Någon pålitlig ordning kan dock knappast ernås utan att domstolarna besjålas av insikt om deras uppgift att tillämpa de sociala jordlagarna efter deras andemening och ej, ibland till det yttersta, beflita sig om formella uttolkningar med totalt äventyrande understundom av lagarnas uppgift. Därtill kommer kravet på åklagarmakten och övriga övervakande administrativa myndigheter att tillägna sig enahanda besjälighet i lagarnas tillämpning.

Det har emellertid under den långa kampen för sociala jordlagars tillkomst visat sig, att de ha mött sina största vedersakare, utom helt naturligt hos jordbolag och andra större jordägare, även i den statliga och kommunala ämbetsmannaapparaten, på vilken lagarnas tillämpning vilar. Allra värst ställer det sig, när, såsom ännu kanske oftast är fallet, intresset hos den administrativa och rättsskipande funktionarismen står deciderat på de stora jordägarnas fronter och därför ej nedläggas den erforderliga insikten och intresset på dessa sociala lagars tillämpning, som blivit dem anförtrodd.

Det har förut under jordfrågans handläggning i riksdagen varit tillfälle att ofta belysa och exemplifiera detta förhållande. Nu har, såsom mången anser, tillkommit ett nytt exempel på den svenska rättsskipningens benägenhet att anlägga formella synpunkter på dylika sociala lagars tillämpning med äventyrande av deras uppgift.

Förhållandet har varit, att överträdelse av bulvanlagen, som dessutom har retroaktiv verkan, icke, såsom det förefallit, lyckats vinna något utpräglat nit hos de tjänstemannakårer, åt vilka författningen överlämnat övervakandet.

Från orterna inkommo till skilda instanser klagomål och för min del kunde jag slutligen ej underlåta att anmäla förhållandet exemplifierat hos justitieombudsmannen.

Emellertid hade bulvanlagens tillkomst vållat ett visst avbräck i bemödandena att kringgå förbudslagen. Detta föranledde, att norrländska bolag i stor utsträckning inom vissa län och särskilt Västernorrlands län ingingo till regeringen och begärde att få köpa sådana jordbruksfastigheter, som innehades i själva verket av deras bulvaner. En sådan utväg hade yppats och åberopades även av dem genom vissa, enligt min uppfattning äventyrliga utvidgningar i 1925 års förbudslag av bolagens förvärvsmöjligheter. Så gott som alla ortsmyndigheter tillstyrkte ansökningarna. Avsikten med detta nya stormanlopp var emellertid den dåvarande jordbruksministern Hellström så uppenbart, att han avstyrkte och regeringen avlog lejonparten av dessa ansökningar.

Då sålunda denna utväg ej slog i spann, började bolag här och var uppfinna de nya i den nu framlagda propositionen behandlade stiftelserna för att till dem rädda undan åtminstone de redan förvärvade bulvanhemmanen, som hotades av bulvanlagen. Genom bemödanden från vissa jordbrukskommissioner, förenämnda anmälan till justitieombudsmannen och enskilda insatser från ortsbefolkningen hade nämligen, såsom det åtminstone förmäldes från orterna, omsider en något större benägenhet visat sig bland åklagarmyndigheterna att beakta angivelser under bulvanskap och företaga egna undersökningar.

Bland dem som således omsider år 1931 åtalades vid domstol för gamla bulvanförvärv var Dynäs och Väja aktiebolag, styrda av direktören och aktieägaren, konsul John Ekman på Väja. Samtidigt hade den senare träffat förberedelse för att även för sina bolag bilda en stiftelse av nu omhandlat slag för att, såsom i propositionen även omnämnes, å desamma överföra en del av sina av bulvanlagen hotade fastigheter. Bolagen hade också år 1926 ingått till Kungl. Maj:t och på sätt ovan sägs begärt tillstånd att få förvärva samma fastigheter. Framställningen var fördelad på två ansökningar som närmare utvecklade alla de skilda fördelar, som skulle vinnas för bolagen, genom att dessa fastigheter, lagfarna i konsul Ekmans namn, »sammanslogos med bolagens övriga egendomar». Allt var särdeles väl tillrättalagt för bolagen genom konsul Ekmans inköp. Det var redan där tydligt uttalat, att fastigheterna voro med omtanke inköpta av konsul Ekman för att först och sist tjäna hans bolags intressen. Dessa ansökningar liksom de flesta andra avslogos av Kungl. Maj:t den 12 november 1926.

Nu blevo Ekman och hans bolag den 31 januari 1931 instämnda till Sollefteå tingslags häradsrätt av landsfogden Sune Pählman å tjänstens vägnar med yrkande, att, när Ekman såsom bulvan för bolaget innehade förberörda fastigheter, häradsrätten måtte i fråga om dessa fastigheter meddela sådant föreläggande, som avsågs i 1 § 1 stycket av bulvanlagen den 18 juni 1925.

Till stöd för sin talan åberopade åklagaren *dels* de nämnda ansökningarna till Kungl. Maj:t från bolagens sida om förvärv av Ekmans ifrågavarande fastigheter samt att dessa ansökningar avslagits, *dels* att det av fastigheterna

årligen utstämplade virke avverkats på fastigheterna för bolagets räkning och *dels* de vidtagna åtgärderna för bildandet av en stiftelse, vari bl. a. dessa fastigheter skulle ingå och varom ansökan även ingivits till länsstyrelsen men sedan återkallats. Åklagaren hade bort åberopa även de förenämnda ansökningarnas ovan berörda motivering.

Svarandena genmålde vid häradsrätten: Huvudargumentet eller regeringens avslag vore kient. Om bolagen tillåtits förvärva fastigheterna hade det snarare kunnat sägas, att bolagen kunnat anses såsom bulvan åt Ekman. Beträffande avverkningen hade Ekman varje år till bolaget försålt de träd, som ansetts böra utstämplas, och därför hade bolaget erlagt likvid. Åtskilliga kontrakt om sådana försäljningar med utsatt antal träd och försäljningsbelopp förettedes i rättegången och voro i dessa kontrakt stadgat: »Till säkerhet för detta köp medgives köparen rätt att utan säljarens hörande söka och erhålla inteckning uti hans ägande hemman.» Vad slutligen angick ansökningen till länsstyrelsen bestod den allenast uti, att bolagen och Ekman förhört sig om stiftelsens verkningar i olika avseenden samt fått påskrift å ett exemplar av stiftelsebrevet av landshövdingen, att han åtog sig vissa enligt detsamma honom tillkommande uppgifter beträffande stiftelsens förvaltning. Stiftelsens bildande hade ännu ej fullföljts, huvudsakligen av den anledning, att en lantmäteriförrättning om ägoutbyten ej blivit avslutad. — Ekman betonade vidare och sökte styrka, att han vore ensam ägare av alla aktierna i bolagen. Han kunde således ej avtala med sig själv, menade han, och även av den anledningen förelåg ej något bulvanförhållande.

Målet förekom vid häradsrätten den 14 april, 9 juni och 16 juli 1931. Vid andra tillfället överlämnade åklagaren målet under anhållan att före slutligt utslag få skriftligen bemöta svarandenas invändningar. Även svarandena överlämnade målet men ville taga del av åklagarens genmäle. Häradsrätten hade ingen erinran mot parternas ytterligare anhållan om skriftväxling före målets avgörande vid tingets slut, dock skulle åklagaren senast den 26 juni 1931 inkomma med sitt bemötande.

Vid sluttinget den 16 juli 1931 hade inget yttrande inkommit från parterna och meddelade häradsrätten samma dag följande utslag: Enär med hänsyn till den omständigheten, att bolaget hos Kungl. Maj:t anhållit om tillstånd att förvärva ifrågavarande fastigheter samt denna anhållan av Kungl. Maj:t avslagits ävensom till övriga i målet upplysta omständigheter finge anses styrkt, att Ekman, som hade lagfart å samma fastigheter, vore bulvan för bolaget, mot vilket bolag förbud att utan tillstånd eller särskilt godkännande förvärva eller behålla fast egendom vore gällande, i det att Ekman huvudsakligen innehade nämnda fastigheter för bolagets räkning, prövade häradsrätten jämlikt förenämnda lagrum rättvist giva svarandena föreläggande i närmare anslutning till lagens innehåll.

Ekman samt »Väja och Dynäs aktiebolag» klagade i Svea hovrätt. De åberopade delar av motiveringarna i jordkommissionen 1921 samt av departementschefen och lagutskottet 1925 rörande bulvanlagens tillämpning. Ekman hade endast av »tekniska skäl» önskat genom sitt eget bolag få disponera över fastig-

heterna. Det vore svårt förstå, huru detta kunde kallas ett bulvanförhållande. Ekman hade till bolaget överlåtit avverkningsrätt. Den omständigheten att han önskade avverka skog på sin egendom kunde naturligtvis ej utgöra något indicium för bulvanförhållande. Och att han ej haft anledning att sälja skogen till något annat bolag än det av honom ägda låg i sakens natur, då han härigenom undginge alla mellanhänder och övriga försäljningskostnader. Bildandet av en stiftelse hade varit på tal. Av det tilltänkta stiftelsebrevets innehåll framginge på det mest eklatanta sätt, att fastigheterna utgjorde hans privata egendom, således just motsatsen till vad åklagaren gjort gällande. Häradsrättens skäl hade intet gemensamt med de i motiven till förarbetena exemplifierade kännetecknen på ett bulvanförhållande. Man kunde antaga, att häradsrätten, som finge antagas känna till ändamålet med lagstiftningen om inskränkning i rätten att förvärva fast egendom, ansett att Ekman såsom privatkapitalist och ägare av tvenne bolag utgjorde en från lagstiftarens synpunkt lika stor fara för lagstiftningens ändamål att skydda bondestammens äganderätt till jorden som väl något bolag. Häruti kunde man måhända giva häradsrätten rätt. Men icke desto mindre finge denna omständighet ej tillmätas någon betydelse i förevarande fall. Vid tillkomsten av 1906 års förbudslag framhölls uttryckligen, att, därigenom att lagen ej berörde enskildas rätt att förvärva fast egendom, medförde den ej någon rubbning i den allmänt erkända och ännu gällande principen om allas likhet inför lagen. Ekman hade alltså full rättighet att i sitt ekonomiska intresse förvärva och innehava fast egendom. Och då såsom ovan redan anförts det ej ens skulle innebära något kringgående av lagen, om man gjorde detta i egenskap av aktieägare och uppläte nyttjanderätten till egendomarna till sina bolag, så kunde något kringgående av lagen så mycket mindre anses föreligga, då han själv förvaltade sina fastigheter.

Hovrätten meddelade utslag den 21 mars 1932. Därvid konstaterades först, att, ehuru besvären varit utställda till delgivning med åklagaren Pålman, hade emellertid denne, oaktat han av besvärshandlingarna behörigen erhållit del, underlåtit inkomma med förklaring. I sak yttrade hovrätten (hovrättsråden Anders Renström och Arvid Johansson samt assessorerna Gudmund Welinder och Sven Björkholm): »Enär av vad i målet förekommit ej kan anses framgå, att mellan Ekman och bolaget föreligger bulvanförhållande med avseende å ifrågavarande fastigheter, prövar hovrätten rättvist att med upphävande av häradsrättens utslag ogilla åklagarens i målet förda talan».

Detta utslag har väckt uppseende i orten och även inom riksdagen. Man anser, med fog såvitt jag förstår, att *genom en sådan rättsskipning blir bulvanlagen verkningslös. Och därmed kommer även den nu framlagda propositionen till korta.*

Härtill kommer nu att enligt gällande rättsordning får ett mål av denna principiella vikt icke fullföljas utan tillstånd av justitiekanslärämbetet på åklagarens framställning. Hovrätten har nämligen betraktat målet såsom kriminellt mål. Det ringa intresse åklagaren synes hava ådagalagt i målets utförande såväl genom årslånga dröjsmål med åtalets anställande som under-

låtenhet att ingå i bemötande av svarandepartens genmälen äventyrar i sin mån, att någon anmälan om målets fullföljande inte ens kanske kommit till vederbörandes kännedom. Emellertid har nu, enligt vad som meddelats mig från orten, den nye landshövdingens uppmärksamhet blivit fästad på hovrättens utslag och önskvärdheten, att det åtminstone överklagades för vinnande av ett slutligt prejudikat.

I detta sammanhang må göras en erinran. När förslag till bulvanlag förelåg diskuterades två linjer: överträdelsers »kriminalisering» eller icke. Man valde i avvaktan på erfarenheter att icke kriminalisera lagen. Icke förty har i lagen stadgats, att mål, som i lagen avses, skall behandlas i den för brottmål stadgade ordning. Därigenom hindras fullföljd till högsta instans av mål, som äro av övervägande civil natur och mången gång, såsom här är fallet, röra vida viktigare saker och tolkningar av lagar än en myckenhet mål, som fritt få fullföljas till högsta domstolen.

Detta utslag påminner om domstolars utslag beträffande den norrländska vanhävdslagen. Denna talade om jordbrukets vanhävd och hela lagens upprättning var ju att bevara de självständiga jordbrukarehemmen. I strid mot denna lagstiftnings sociala avsikter sammanslog bolag flera arrendegårdar, på ett och annat ställe i mycket stor omfattning. Åbyggnaderna nedrevos och i de senare fallen drev bolaget jordbruk för egen räkning på de sålunda förintade bondegårdarna. Ingripande från vederbörande jordbrukskommission ogillades i domstolarna med den motiveringen, att »jordbruket» ju i alla fall var hävdadt. Vanhävdslagen blev sålunda tillspillogiven och statsmakten måste antaga en tilläggs-lag, som till domstolsväsendets ledning uttryckligen betonade, att med bondejordbrukens vanhävdande åsyftades även vanhävd och i all synnerhet förintelse av åbyggnaderna.

Det blir nu kanske nödvändigt att ge även bulvanlagen en även för domstolar begriplig formulering om dess verkliga mening.

*Retroaktiv
verkan.*

Slutligen må erinras, att, om än den rena juridiken, med uppoftande av ändamålet, ofta förklarar att även social lagstiftning icke får ha retroaktiv verkan, har ett undantag därifrån dock gjorts i fråga om bulvanlagen. Då nu de föreslagna tilläggen och ändringarna i förbudslagen ytterst avse att stärka bulvanlagen, så synas mig dessa tillägg och ändringar böra uttryckligen förklaras hava retroaktiv verkan å de nyinrättade stiftelser, som föranlett det ifrågavarande lagförslaget.

Yrkanden.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen med anledning av propositionen 191 med förslag till vissa ändringar i lagen om förbud i vissa fall att förvärva fast egendom ville

1) överväga, om ideella föreningar kunna fortfarande undantagas från förbudslagen;

2) överväga, om ytterligare undantag från förbudet för stiftelsers förvärv skulle kunna ifrågasättas;

3) besluta att det av lagrådet förordade tillägget till för-

budslagens 4 § sista stycket skall utgå eller åtminstone givas ett så tydligt innehåll, att förvärv av jordbruk, varigenom den självägande jordbruksbefolkningen minskas, ej kan av andra skäl falla under sådana »särskilda omständigheter», som må medgiva förvärv av ideell förening eller stiftelse;

4) besluta att det nya stadgandet om förbud mot förvärv av stiftelser skall äga retroaktiv verkan mot redan tillkomna stiftelser av ifrågavarande slag;

5) besluta eller hos Kungl. Maj:t begära skyndsamt förslag till sådan revision av den med ifrågavarande proposition sammanhängande bulvanlagen att, med anledning av Svea Hovrätts ovannämnda utslag den 21 mars 1932, berörda författning liksom tidigare måste ske med den norrländska vanhävdslagen givnes ett sådant tydligt innehåll, att den uppenbara meningen med lagstiftningen ej kan förbises av domstols- och åklagarväsendet.

Stockholm den 6 april 1932.

Carl Lindhagen.
